

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Комар Ольги Анатоліївни на дисертацію Ішутіної Олени Євгенівни
**«Теоретичні і методичні засади формування медіапедагогічної
компетентності майбутніх учителів початкових класів»**, подану на
здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**Актуальність теми дослідження та її зв'язок із галузевими
науковими програмами.** У сучасному інформаційному суспільстві
підготовка педагогічних кадрів, здатних ефективно використовувати
медіаресурси та формувати медіаграмотність учнів, набуває особливої
значущості. Дисертаційне дослідження Ішутіної О.Є. присвячене
надзвичайно актуальній проблемі формування медіапедагогічної
компетентності майбутніх учителів початкових класів, що безпосередньо
відповідає викликам цифрової епохи та вимогам сучасної освіти.
Актуальність обраної теми підсилюється кількома важливими чинниками.
По-перше, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їх
активне впровадження в освітній процес вимагає від учителів початкових
класів належного рівня медіапедагогічної підготовки. По-друге, сучасні
здобувачі початкової освіти з раннього віку активно взаємодіють з
різноманітними медіа, що створює потребу в педагогах, здатних забезпечити
їх медіаосвіту та розвиток критичного мислення. По-третє, існує об'єктивна
необхідність оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів
початкових класів з урахуванням медіаосвітньої складової.

Дослідження виконано як складова дослідження комплексної наукової
теми кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський
державний педагогічний університет» «Професіоналізм педагога: теоретичні
і методичні аспекти» (номер державної реєстрації 0115U003313) та
узгоджується з основними положеннями державних документів, що
визначають стратегічні напрями розвитку освіти в Україні, зокрема: Законів
України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Концепції «Нова
українська школа» (2016), Концепції впровадження медіаосвіти в Україні
(2010, 2016). Тема дисертації корелює з пріоритетними напрямками наукових
досліджень НАПН України, відповідає сучасним тенденціям розвитку
педагогічної науки і практики.

Продовжуючи думку про актуальність дослідження, варто наголосити
на його особливій значущості в контексті міжнародного проекту
«Європейські практики медіаосвіти» (101085162 – EUPinMEd), що
реалізується в межах програми Erasmus+ за напрямом Jean Monnet Module,

що не лише доводить його релевантність, але й демонструє відповідність сучасним європейським тенденціям розвитку медіаосвіти та професійної підготовки педагогів.

Своєчасність дослідження підтверджується також тим, що воно спрямоване на розв'язання суперечностей між: процесами реформування вищої освіти, що зумовлені суспільними інноваціями, активізацією наукових ресурсів педагогічної школи, та відсутністю фундаментальних наукових розвідок у сфері теорії та практики формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів; збільшуваними вимогами до медіаграмотності та критичного мислення здобувачів початкової освіти і недостатньою підготовленістю вчителів початкових класів до впровадження медіаосвітніх практик у освітній процес; об'єктивною необхідністю розвитку медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів та дефіцитом науково обґрунтованих підходів до створення цілісної системи її формування в процесі професійної підготовки; необхідністю формування медіапедагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у ЗВО та недостатнім рівнем навчально-методичного забезпечення для ефективної реалізації означеного процесу; європейськими та світовими тенденціями до розвитку медіаосвіти та повільним упровадженням кращих міжнародних практик у підготовці вчителів в Україні.

Отже, актуальність теми дисертаційної роботи О.Є. Ішутіної є багатовимірною та зумовленою комплексом соціально-педагогічних чинників.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертації з достатньою повнотою обґрунтовано, аргументовано і конкретизовано: актуальність досліджуваної проблеми, стан її вирішення та доцільність дослідження, визначено його мету й завдання, об'єкт, предмет, обґрунтовано вибір концепції та провідної ідеї дослідження, представлено комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів дослідження, висвітлено наукову новизну та практичну значущість результатів дослідження, одержаних дисертанткою; обґрунтовано науково-методичну систему формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів у єдності концептуально-методологічної, змістової, технологічної та результативно-оцінної підсистем, визначено педагогічні умови ефективності науково-методичної системи.

Дисертанткою, на засадах методологічних універсальних, базових для підготовки вчителів початкових класів (системного, компетентнісного, діяльнісного, культурологічного) і специфічних, визначальних для формування медіапедагогічної компетентності майбутніх вчителів початкових класів (аксіологічного, холістичного, інтегративного, інтермедійного, інформаційно-семіотичного, середовищного, ресурсного), здійснена успішна спроба розв'язання комплексу проблем, пов'язаних з медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Зокрема авторкою:

– уперше: розроблено й теоретично обґрунтовано науково-методичну систему формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів як цілісний ієрархічний взаємозв'язок та взаємодію концептуально-методологічної, змістової, технологічної та результативно-оцінної підсистем, спрямовані на задоволення вимог сучасного суспільства до підготовки педагогів в умовах реформування освітньої системи і об'єднані спільною метою розвитку в майбутніх учителів початкових класів професійного новоутворення, що забезпечить їм якісну інтеграцію медіаосвітнього компонента в предмети початкової школи; визначено педагогічні умови ефективності науково-методичної системи формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів, апробовано й експериментально перевірено їх на практиці; сформульовано визначення й обґрунтовано структуру поняття «медіапедагогічна компетентність майбутнього вчителя початкових класів» у єдності таких компонентів: медіакомпетентність, медіадидактична і медіавиховна компетентності; розроблено й експериментально перевірено авторську методику діагностики медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів, що ґрунтувалася на використанні кваліметричної моделі емпіричного дослідження;

– уточнено: предметно-ієрархічну кореляцію понять: «медіа», «масмедіа», «цифрові медіа», «медіатизація», «медіаконвергенція», «кросмедіа», «трансмедіа», «медіапродукт», «медіатекст», «медіапедагогіка», «медіадидактика», «медіавиховання», «медіаосвіта», «медіакультура», «медіакомпетентність», «медіаграмотність»; специфічні принципи формування медіапедагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів (критичної взаємодії з медіапродуктами, креативності, технологічності, естетичності, етичності, інтерактивності, проблемного викладу матеріалу, гнучкості і варіативності навчального контенту, практичної спрямованості, толерантності і педагогічного партнерства); методи формування медіапедагогічної компетентності

майбутнього вчителя початкових класів (едукативні, дослідницькі, колаборативні); критерії вимірювання рівня сформованості медіапедагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів з відповідними показниками: мотиваційно-ціннісний, когнітивний; операційно-діяльнісний, особистісний;

– удосконалено форми і методи професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 013 Початкова освіта з використанням медіапродуктів; діагностичний інструментарій вимірювання сформованості медіапедагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів;

– подальшого розвитку набули уявлення про: методологічні підходи до формування медіапедагогічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів з урахуванням специфіки їхньої професійної діяльності та застосуванням медіапродуктів; модернізацію підготовки майбутніх учителів початкових класів в умовах медіатизації освіти.

Безсумнівною видається практична значущість дослідження, підтверджена розробленням та впровадженням в процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів: силабусів та робочих програм освітніх компонентів «Медіакомпетентність учителя початкових класів», «Медіапедагогіка початкової школи», «Європейські медіаосвітні студії», тулкіту «Упровадження європейських медіаосвітніх практик у підготовку вчителів», який містить методичні рекомендації щодо медіапедагогічної підготовки майбутніх учителів, а також супроводжується цифровими освітніми ресурсами малої форми, інтерактивного освітнього лото «Інтерграйко. Медіаграмотність» для формування медіаграмотності здобувачів початкової освіти, використання якого в процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів спряє формуванню всіх складників їхньої медіапедагогічної компетентності.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»; наявні довідки про впровадження.

Видається повною і всебічною апробація результатів дослідження на чисельних наукових конференціях різного рівня, з-поміж яких: міжнародні, всеукраїнські, у тому числі засідання кафедри теорії і практики початкової

освіти, кафедри педагогіки вищої школи, науково-методичні семінари факультету початкової, технологічної та професійної освіти, а також засідання вченої ради ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Аналіз дисертаційної роботи, реферату, монографії, навчальних посібників, чисельних наукових публікацій О.Є. Ішутіної, а також опублікованих авторкою матеріалів апробаційного характеру, засвідчують значні теоретичну і практичну значущість проведених досліджень, а також вагомий особистий внесок дисертантки в одержання наукових результатів.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації демонструє системність і цілісність методологічного підходу до наукового дослідження, послідовність наукового пошуку та логічну взаємопов'язаність усіх складників. Зміст дисертаційного дослідження О. Є. Ішутіної відповідає меті й поставленим завданням, робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У першому розділі – *«Теоретико-практичні засади медіаосвіти майбутніх учителів початкових класів»* – досліджено понятійно-термінологічний апарат медіаосвітнього поля, проаналізовано стан впровадження медіаосвіти в контексті реформи «Нова українська школа», здійснено порівняльний аналіз особливостей медіаосвіти та медіапедагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів в Україні та світі. З погляду сучасних тенденцій розвитку педагогічної науки та світових тенденцій цифровізації з'ясовано, конкретизовано й систематизовано концепти семантичного поля «медіа» («масмедіа», «цифрові медіа», «медіатизація», «медіаконвергенція», «кросмедіа», «трансмедіа», «медіапродукт», «медіатекст», «медіапедагогіка», «медіадидактика», «медіавиховання», «медіаосвіта», «медіакультура», «медіакомпетентність», «медіаграмотність»), а також схарактеризовано базову, ресурсну, освітньо-процесуальну і освітньо-результативну тематичні групи, обґрунтовано кореляційні зв'язки між ними.

Здійснено порівняльний аналіз особливостей медіаосвіти та медіапедагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів в Україні і світі: досліджено нормативні документи європейських країн у сфері медіаосвіти, визначено відповідність українських освітніх тенденцій загальноєвропейським, проаналізовано сучасний стан медіапедагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів в Україні; обґрунтовано

необхідність системної інтеграції медіапедагогічного компонента в освітні програми підготовки фахівців спеціальності 013 Початкова освіта.

У другому розділі – *«Методологічний та методичний контексти формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкових класів»* – на основі аналізу наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних науковців дисертантка послідовно доводить, що медіапедагогічна компетентність є метапредметним компонентом професійної компетентності сучасного вчителя початкових класів, що становить інтегровану здатність педагога ефективно здійснювати освітній процес у початковій школі та в умовах неформальної освіти на засадах критичного осмислення медіаконтенту, дотримання етичних норм медіаспоживання та медіатворчості, створення безпечного медіаосвітнього середовища, що передбачає цілеспрямоване і методично виважене застосування різноманітних медіаресурсів та медіадидактичних підходів у навчанні, вихованні й розвитку здобувачів початкової освіти

Порівняльний аналіз різних класифікацій структури компетентності дозволив О.Є. Ішутіній обґрунтувати структуру медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів як єдність медіакомпетентності, медіадидактичної і медіавиховної компетентностей.

Розглядаючи методичні засади формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів, О.Є. Ішутіна цілком слушно відносить до них принципи – загальнодидактичні (свідомості й активності; наочності; систематичності і послідовності; міцності знань; доступності; науковості) і специфічні для медіапедагогічної підготовки вчителів початкових класів (принципи критичної взаємодії з медіапродуктами, креативності, технологічності, естетичності, етичності, проблемного викладу матеріалу, гнучкості і варіативності, практичної спрямованості, толерантності і педагогічного партнерства); форми і методи навчання.

Методи формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів дослідниця класифікує за ознаками мети і характеру взаємодії з медіапродуктами, що дозволяє об'єднати їх у три групи: едукативні, що охоплюють різноманітну взаємодію між викладачем, студентами, медіапродуктами та освітнім середовищем (віртуальний клас, методи СЕЕН, мікрОВикладання, аналіз педагогічних ситуацій, евристична бесіда, логікосмислові моделі тощо); дослідницькі, які передбачають безпосередню взаємодію студентів з різноманітними медіапродуктами на основі дослідницького підходу (моделювання, метод проєктів, кейс-метод, дослідження і створення медіапродуктів, портфоліо, вебквести тощо);

колаборативні, в основі яких є взаємодія групи студентів під час аналізу чи створення різноманітних медіапродуктів (дебати, дискусія, колективне обговорення медіапродуктів, створення медіапродуктів, ділові ігри, синектика, взаємонавчання, взаєморефлексія тощо).

У третьому розділі – *«Науково-методична система формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів»* – представлено глибокий науковий аналіз теоретико-методологічних основ та методологічні принципи побудови авторської системи формування медіапедагогічної компетентності. Розділ розкриває процес наукового моделювання науково-методичної системи формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів, де дисертантка ґрунтовно аргументувала концептуальні засади дослідження.

Концептуальна модель науково-методичної системи має характерні для педагогічних систем структурні складники, з-поміж яких авторкою виокремлено: *концептуально-методологічну підсистему*, утворену сукупністю та взаємодією мети й завдань, концептуальних засад і чинників, методологічних підходів, принципів навчання; *змістову підсистему*, яка вміщує визначення та структурування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів; *навчально-методичне забезпечення*, педагогічні умови реалізації спроектованої науково-методичної системи формування педагогічного феномена медіапедагогічної компетентності фахівців спеціальності 013 Початкова освіта; *технологічну підсистему*, до складу якої увійшли види освіти (формальна і неформальна) та методи (загальнодидактичні та специфічні); *результативно-оцінну підсистему*, що складається із критеріїв, показників, рівнів, діагностичного інструментарію вивчення медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів

Особливу увагу приділено визначенню та характеристиці педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів: 1) системне застосування медіапродуктів в освітньому процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів; 2) комплексна інтеграція медіапедагогіки в освітню програму: наскрізне впровадження та спеціалізований курс; 3) моніторинг сформованості медіапедагогічної компетентності упродовж процесу фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів; 4) паралельний розвиток медіакомпетентності та медіадидактичної і медіавиховної компетентностей майбутнього вчителя початкових класів; 5) системність проведення в ЗВО неформальних медіаосвітніх заходів, спрямованих на опанування кращих європейських практик медіаосвіти.

У четвертому розділі – *«Експериментальна перевірка ефективності науково-методичної системи формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів»* – представлено комплексне дослідження процесу та результатів експериментальної роботи. Розділ містить докладну характеристику методики проведення педагогічного експерименту, послідовно розкриваючи його етапи та методологію. Особливої наукової ваги набуває розроблена дисертанткою діагностична програма, спрямована на вивчення рівня сформованості медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Представлені в розділі результати демонструють статистично значущі позитивні зміни у формуванні медіапедагогічної компетентності учасників експериментальної групи, що доведено статистично.

Як висновки до розділів, так і загальні висновки з належною повнотою віддзеркалюють якість і значущість отриманих дисертанткою результатів, їхню новизну та зорієнтованість на майбутні розробки.

Дослідження варто продовжити в аспекті розроблення інноваційних методик формування медіапедагогічної компетентності для різних освітніх рівнів та спеціальностей; поглибленого вивчення впливу сучасних цифрових технологій на трансформацію медіаосвітнього простору початкової школи; розвитку системи неперервної медіаосвіти та підвищення кваліфікації педагогічних працівників тощо.

Додатки виступають логічним доповненням або ж ілюстрацією окремих положень дисертаційного дослідження; вони органічно пов'язані зі змістом роботи, доповнюють та розширюють її.

З огляду на викладене, констатуємо, що є підстави класифікувати дисертацію Олени Євгенівни Ішутіної як завершене, самостійне дослідження, що містить нові наукові положення, має теоретичну та практичну значущість для теорії і методики професійної освіти.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.
Оцінюючи загалом позитивно докторську дисертацію О.Є. Ішутіної, відзначимо окремі положення, що видаються нам дискусійними, а також висловимо окремі зауваження та побажання:

1. На стор. 175-177 дисертантка надає основні структурні компоненти медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів. На нашу думку, таку інформацію бажано було б подати у вигляді в таблиці.

2. Зважаючи на значний обсяг проаналізованих і систематизованих дисертанткою концептів медіаосвітнього поля, представлених у підрозділі

1.1., доцільним було б укладання тезаурусу ключових термінів. Це сприяло б узагальненню понятійного апарату дослідження, забезпеченню його концептуальної цілісності та полегшенню практичного використання отриманих результатів.

3. Подана у підрозділі 3.2 система критеріїв та показників оцінювання медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів, на наш погляд, є надмірно деталізованою. Оптимізація структури шляхом об'єднання концептуально схожих показників сприяла б її більшій практичній зручності, спрощенню процедури діагностики та підвищенню ефективності оцінювання рівня сформованості досліджуваної компетентності.

4. Для визначення стану сформованості медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів авторкою було проаналізовано зміст ОПП першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта. На нашу думку, робота тільки б виграла, якби авторка проаналізувала також ОПП другого (магістерського) рівня вищої освіти.

5. Здобувачкою зазначено, що у дослідженні взяли участь 334 здобувачі освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради». Бажано було б навести кількісний розподіл даних респондентів за закладами вищої освіти.

6. Виконане дослідження дало змогу авторці створити навчально-методичне забезпечення науково-методичної системи формування медіапедагогічної компетентності. З урахуванням результатів наукового дослідження бажано було визначити прогностичний аспект щодо подальшого розвитку медіапедагогічної підготовки фахівців спеціальності 013 Початкова освіта в Україні на загальнодержавному рівні, регіональному рівні та на рівні закладу вищої освіти.

Перелічені недоліки дисертаційного дослідження не є принциповими, стосуються, переважно, оформлення результатів дослідження, не применшують теоретичної і практичної значущості та не впливають на загальну високу позитивну оцінку докторської дисертації в цілому.

Висновок. На підставі вищезазначеного вважаємо, що дисертація Ішутіної Олени Євгенівни на тему «Теоретичні і методичні засади формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів» – ґрунтовна, завершена науково-педагогічна праця, що віддзеркалює багаторічну дослідницьку діяльність дисертантки, має фундаментальний характер, ставить вагомий внесок у теорію і методику професійної освіти і відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог щодо оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019), а також відповідає вимогам пунктів 7-9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою КМУ від 17.11.2021 р. № 1197 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.), та заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри фахових методик та
інноваційних технологій у початковій школі
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Ольга КОМАР

Ректор Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини
доктор педагогічних наук,
професор

Олександр БЕЗЛЮДНИЙ